

ارائه دروس معارف به شیوه نیازمحور

مقدمه:

این نوشتار چکیده‌ای است از طرح روش تدریس دروس معارف به شیوه نیازمحور که جهت آشنایی مخاطبان ارائه می‌گردد.

تبیین و تعریف روش تدریس نیازمحور:

منظور از تدریس نیازمحور، آموزشی است که در آن با استفاده از روش‌های فعال تدریس و با تکیه بر استانداردهای آموزشی در سه حوزه قبل، حین و پس از تدریس، نیازهای فعلی معرفتی دانشجویان مورد تدقیق و تحلیل قرار می‌گیرد.

شیوه مرسوم در کلاس‌ها، توجه به سرفصل مصوب و کتاب‌ها است که معمولاً ارزیابی علمی نشان می‌دهد دانشجویان با این شیوه ارتباط برقرار نمی‌کنند. از این رو شیوه نیازمحور در تلاش است با هدف قرار دادن نیازهای بالفعل دانشجویان اولین گام را در تعامل علمی استاد و دانشجو بردارد. در این روش، استاد در اولین جلسه درس با طرح مباحث کلان به شناسایی نیازها، سؤالات و ابهامات دانشجو می‌پردازد. پس از بیان سؤالات و نیازها توسط دانشجویان در اولین جلسه به دسته‌بندی و

اولویت‌بندی سؤالات پرداخته و سرفصل‌های درس را در طول ترم بر اساس نیاز بالفعل دانشجویان تنظیم می‌نماید. از آنجا که ارائه دروس در طول ترم بر اساس اظهار نیاز دانشجویان شکل می‌گیرد، امکان برخورد مسئولانه و مشارکت دانشجویان در مباحث علمی بیش‌ازپیش فراهم می‌آید.

باید توجه داشت تحول در شیوه‌های تدریس، تحول در محتوای دروس معارف را نیز به دنبال خواهد داشت.

ضرورت:

پویایی در دروس معارف اسلامی به عنوان یک راهبرد مهم در راستای ارتقای آگاهی‌ها و نگرش‌های دانشجویان محسوب می‌شود. ضرورت بازنگری مستمر در محتوای آموزشی، روش‌ها و راهبردهای تدریس به ضرورت ارتقای دانش و نگرش و مهارت دانشجویان در به کارگیری معارف اسلامی در زندگی از یک سو و رشد مستمر استادان معارف اسلامی در طول خدمت از سویی دیگر بازمی‌گردد. مقام معظم رهبری نیز به این مهم تأکید فرموده‌اند:

«مسئله مهم، مسئله‌ی درس‌های معارف است - چه کتاب‌های معارف، چه اساتید درس معارف - که هیچ نباید دست کم گرفته شود. لازم است که این کتاب‌ها به‌طور موسمی و فصلی مورد توجه و تجدید نظر قرار بگیرد، احیاناً مطلبی است که نیاز زمان است و امواج و افکاری است که در جامعه روزبه‌روز پیش می‌آید، این‌ها باید منعکس شود.

این کتاب‌ها اگر خوب تنظیم شود، بهترین تبلیغ است. باید کاری کرد که کلاس درس معارف، کلاس علم، معرفت، شوق، ذوق و محبت باشد، این، هم به عهده‌ی کتاب‌هاست، و هم البته به عهده‌ی کسانی که تنظیم می‌کنند و ترتیب می‌دهند» (بیانات در دیدار نمایندگان ولی فقیه در دانشگاه‌ها ۱۳۸۰/۶/۲۶)

از آنجا که: ۱- دروس معارف نیاز اصلی دانشجویان است ولی این نیاز بالقوه برای مخاطب ما بالفعل نشده است و به همین دلیل ضرورت آن برای دانشجو حس نمی‌شود ۲- کلی‌گویی و بیان مقدمات، غیرعملیاتی و غیرکاربردی بودن مباحث، مشکل اصلی دروس معارف است ۳- در نظام آموزشی ما اساتید با نگرش انتقال اطلاعات به دانشجویان، تدریس می‌کنند؛ درحالی که وظیفه و مسئولیت استاد، فعال‌سازی ذهن و فکر دانشجو و هدایت او به سمت تولید فکر است، لذا ضرورت پرداختن به این طرح در جهت رفع این نواقص دوچندان می‌نماید.

اهداف:

هدف اصلی: آشنایی دانشجویان با معارف دینی در راستای رفع نیازهای بالفعل آنان و انتقال از نیازهای بالفعل به نیازهای واقعی

اهم اهداف فرعی:

۱. تغییر رویکرد اساتید در نحوه تعامل با دانشجو و محتوای آموزشی از روش القای یک‌سویه مطالب به روش‌های فعال آموزشی
  ۲. افزایش روحیه تفکر نقادانه و ارتقای مشارکت دانشجویان
  ۳. تبدیل ارزشیابی پایان ترم به ارزشیابی مستمر در طول ترم
- ظرفیت‌های شیوه تدریس نیازمحور:**
- از آنجا که این طرح در صدد پاسخگویی به نیازهای دانشجویان می‌باشد، با اجرای آن دستاوردهای ذیل قابل دستیابی است:
۱. تکریم دانشجو: با این طرح دانشجویان احساس خواهند کرد که مورد تکریم واقع شده‌اند و استاد برای آنها و نیازهایشان احترام قائل است و در نتیجه از ابتدا رابطه خوبی بین استاد و دانشجویان برقرار می‌شود و اعتماد مناسبی حاصل می‌شود.
  ۲. اعتماد علمی به استاد: با این شیوه دانشجویان احساس می‌کنند که استاد از اعتماد به نفس بالایی برخوردار است و دانش لازم را برای اداره کلاس دارد.
  ۳. مشارکت دانشجویان: تأثیرگذاری یکی از اهداف می‌باشد؛ تأثیرگذاری با تفکر محوری به دست می‌آید و برای تفکر محوری بهترین راه طرح سؤال توسط خود دانشجویان و البته با کمک استاد است و هم‌چنین مشارکت دادن دانشجویان در یافتن پاسخ سؤالات.

۴. مهارت یافتن در رفع نیاز: سؤال محوری، این ویژگی را دارد که دانشجویان مهارت رفع نیاز را در ضمن تلاش برای یافتن پاسخ سؤال کسب می‌کنند.

ارکان طرح:

در جهت اجرای صحیح طرح، بایستی بین استاد؛ دانشجو و ستاد تعامل ایجاد گردد، لذا موارد ذیل پیشنهاد می‌گردد:

الف) استاد

۱. نقش مدرس، زمینه‌ساز، هدایت‌گر، تسهیل‌کننده، تکمیل‌کننده و اصلاح‌کننده است.
۲. استاد در جلسه اول روش تدریس خود اعم از آموزش، امتحان، ارزیابی و ... را برای دانشجویان توضیح می‌دهد.
۳. مسیر حرکت باید بر اساس مسائل الهام گرفته از نیاز دانشجویان و از مسائل جزئی به مفاهیم کلی باشد.
۴. استاد تمام سؤالات را دریافت و بعد دسته‌بندی و اولویت‌بندی می‌نماید و به سؤالاتی که نیاز فراگیر دانشجو و در جهت پیشبرد اهداف درس است، جواب می‌دهد.
۵. اطمینان و اعتماد به مخاطب داده می‌شود که می‌تواند مسائل خود را مطرح و دنبال کند.
۶. پس از مشخص شدن سؤالات اولویت‌دار، استاد از دانشجویان می‌خواهد که گروه‌هایی را تشکیل و به سؤالات پاسخ دهند.

*بخشی از امتیاز و نمره کلاس می‌تواند به مشارکت دانشجویان در این گروه‌ها اختصاص یابد.

۷. استاد آخر هر کلاس، درس بعدی را جهت پیش مطالعه دانشجویان مشخص نماید و برای درس گفته‌شده منابعی برای مطالعه بیشتر معرفی می‌نماید.

تذکره: جهت تشویق اساتید مجری طرح، موارد تشویقی در آیین نامه ذکر گردیده است.

ب) دانشجو

۱. دانشجویان برای مطالعه پیش از تدریس، متناسب با اهداف آموزشی هدایت‌شده و با آمادگی قبلی در کلاس درس حضور می‌یابند.
۲. دانشجویان پرسشگر به شرط مراعات ضوابط پرسشگری در کلاس، مورد تشویق قرار می‌گیرند.
۳. دانشجو با طرح سوال و بیان نیاز بالفعل خود سعی در هدایت کلاس و پاسخگو نمودن استاد خواهد داشت.
۴. دانشجو با طرح سؤالات و دسته‌بندی آنها توسط استاد به گروه‌های علمی مشخص جهت مشارکت در بحث ملحق می‌گردد.
۵. فعالیت کلاسی شامل مشارکت فعال در مباحث، طرح سوال، ارائه پاسخ و حضور مستمر، دارای امتیاز می‌باشد.

ج) ستاد

برای اجرایی شدن طرح لازم است که در معاونت آموزشی و پژوهشی تمهیدات لازم در دو سطح فعالیت‌های اجرایی و پشتیبانی محتوایی صورت گیرد.

پشتیبانی اجرایی:

۱. اقدامات لازم و هماهنگی جهت ثبت نام علاقه‌مندان به اجرای این روش توسط گروه معارف انجام می‌گیرد.
۲. شناسایی اساتیدی که آمادگی تدریس دروس معارف به شیوه نیاز محور را دارند.
۳. آموزش‌های اولیه، دوره‌ای و تکمیلی برای اساتید (استانی، منطقه‌ای و متمرکز)
۴. تدوین نظام تشویق اساتید جهت آموزش و اجرای صحیح شیوه تدریس نیاز محور.
۵. تدوین آیین‌نامه‌های آموزشی متناسب با شیوه تدریس نیاز محور.
۶. اعزام اساتید خبره جهت پاسخگویی به سؤالات خاص و موضوعی دانشجویان در هر ترم.

پشتیبانی محتوایی:

۱. تشکیل گروه پشتیبان ذیل مدیریت تأمین محتوا متشکل

از صاحب نظران و اساتید مبرز دروس معارف به جهت پشتیبانی محتوایی و تدوین سیر ارائه مباحث.

۲. شناسایی دقیق نیازهای بالفعل دانشجویان متناسب با متون درسی و تبدیل به سؤالات جذاب.
۳. تدوین سؤالات با محوریت سرفصل‌ها و اولویت‌بندی در سؤال‌ها.
۴. ایجاد سایت پشتیبان جهت دسترسی سریع اساتید به محتوا.
۵. تبیین، تعریف و نهادینه نمودن فرهنگ نیاز محوری در جامعه دانشگاهی.

ارزیابی کلاس:

با توجه به اینکه نظام ارزشیابی شیوه آموزشی نیاز محور تنها تکیه بر ارزشیابی پایان ترم نبوده بلکه با رصد و پایش فعالیت‌های دانشجویان در طول ترم، نمره نهایی هر دانشجو تعیین می‌گردد، موارد ذیل جهت ارزیابی پیشنهاد می‌گردد:

الف: نمره امتحانی پایان ترم حداکثر ۱۲ در نظر گرفته شود.

تذکر: استاد دقت داشته باشد با طراحی سؤالات امتحانی در سه حیطه بینشی، نگرشی و مهارتی، دانشجو را مورد ارزیابی قرار دهد.

ب: نمره کلاسی که به صورت گروهی توسط استاد در نظر گرفته می‌شود ۸ نمره می‌باشد.

تذکر: استاد با تنظیم فرمی در طول ترم با توجه به فعالیت گروه‌ها این قسمت از نمره را به گروه تخصیص دهد.

ج: چنانچه گروه دانشجویی، فعالیت ویژه‌ای در کلاس ارائه نماید استاد می‌تواند تا ۲ نمره به این امر اختصاص دهد.

*فعالیت ویژه شامل تولیدات هنری و رسانه‌ای، تحقیق و پژوهش، برگزاری کرسی آزاداندیشی و ... می‌باشد.

روش اجرا:

به جهت اثربخشی هر چه بیشتر ارائه بحث به شیوه نیاز محور لازم است اساتید رویه ذیل را مدنظر قرار دهند.

الف) پیش از تدریس:

تشخیص نیاز دانشجویان به این بحث (گروه پشتیبان محتوایی)
استخراج نیازها از محتوای موجود (گروه پشتیبان محتوایی)
تبدیل نیازها به سؤالات کاربردی توسط گروه پشتیبان محتوایی
(جهت آمادگی استاد به جوابگویی سؤالات)

ب) حین تدریس:

زمان بندی جلسه اول:

۱. حضور و غیاب و ارائه فرم سؤالات ۵ دقیقه
- * هدف از ارائه فرم سؤالات در ابتدای جلسه ایجاد ابهام و سؤال در ذهن دانشجویان و توجه بیشتر مسیر بحث می باشد.
۲. بیان تفاوت دروس معارف با دیگر دروس و ضرورت تدریس دروس معارف ۲۵ دقیقه
۳. ارائه سرفصل های اصلی درس و طرح سؤال ۵۰ دقیقه
- * استاد سرفصل ها و موضوعات قابل طرح در کلاس را بیان می نماید. در جلسه اول صرفاً کلیات هر موضوع بدون هیچ گونه داوری مطرح می شود. در پایان در رابطه با هر موضوع مطرح ترین سؤال موجود بیان می شود. (ذهن دانشجو درگیر شود)

تذکر: ارائه بحث به گونه ای باشد که سؤالات در اذهان دانشجویان شکل گیرد. لازم به ذکر است تبیین نیاز دانشجویان به این بحث در برانگیخته کردن آن ها نسبت به طرح سؤالات بسیار ضروری می باشد.

۴. تکمیل فرم سؤالات توسط دانشجو و جمع آوری برگ اول توسط استاد ۱۰ دقیقه

* پس از ارائه کلیات مباحث توسط استاد از دانشجویان خواسته می شود که هر گونه سؤال و یا نیازی پیرامون موضوعات مطرح شده توسط استاد دارند را در صفحه اول فرم سؤالات، بر اساس اهمیت، درج نمایند. (فرم ها به صورت کاربن و دوبرگی می باشند). پس از جمع آوری صفحه اول فرم سؤالات، از دانشجویان خواسته شود، در ادامه، سؤالات جدید خود را در نسخه دوم نوشته و جلسه بعد به استاد تحویل نمایند. (بهترین سؤالات مطرح شده دارای نمره می باشند)

زمان بندی جلسه دوم:

تذکر: استاد می بایست قبل از کلاس، سؤالات طرح شده توسط دانشجویان را دسته بندی و بر اساس اهمیت اولویت بندی نماید. * در ابتدای کلاس از دانشجویان پیرامون اولویت طرح مباحث نظرخواهی شود.

(استاد به اولویت های نیازسنجی که توسط گروه پشتیبان تعیین گردیده، توجه کامل دارد. ضمناً سایت پشتیبانی محتوایی جهت پاسخ به سؤالات اساتید و نیز ارائه سناریو طرح مباحث در اختیار می باشد).

۱. حضور و غیاب

۵ دقیقه

۲. دریافت سؤالات جدید دانشجویان (مندرج در صفحه دوم فرم سؤالات) و تکمیل اولویت بندی سؤالات ۱۰ دقیقه

تذکر: اولویت بندی، طبق فراوانی سؤالات دانشجویان، تقدم و تأخر موضوعات و اهمیت موضوع از نگاه گروه پشتیبان محتوایی مشخص می گردد.

۳. ارائه مختصر موضوع بحث و بیان سؤالات مرتبط ۱۰ دقیقه

۴. گروه بندی دانشجویان به گروه های ۳ تا ۵ نفره و پاسخ به سؤالات ۴۰ دقیقه

* گروه بندی بر اساس ارتباط و علاقه دانشجو صورت می گیرد.

۵. ارزیابی پاسخ ها و تکمیل بحث توسط استاد ۲۰ دقیقه

۶. طرح بحث جلسه آینده طبق اولویت بندی + طرح سؤالات مرتبط + معرفی منابع جهت مطالعه ۵ دقیقه

زمان بندی جلسات سوم به بعد:

۱. حضور و غیاب ۵ دقیقه
۲. ارائه مختصر موضوع بحث و بیان سؤالات مرتبط ۱۰ دقیقه
۳. پاسخ به سؤالات توسط گروه ها ۴۵ دقیقه
۴. ارزیابی پاسخ ها و تکمیل بحث توسط استاد ۲۰ دقیقه
۵. طرح بحث جلسه آینده طبق اولویت بندی + طرح سؤالات مرتبط + معرفی منابع جهت مطالعه ۱۰ دقیقه

ج) پس از تدریس

ارائه تحقیق توسط دانشجو
ارائه جزوات و نکات تکمیلی پس از کلاس به دانشجویان
(ارتباط مستمر با دانشجو)